

PORTRETI IZ PSAČE

Kada sam 18. juna 1912. god. sa jednom ekspedicijom Srpske Kraljevske Akademije prvi put stupio u crkvu sv. Nikole u selu Psaci (više sela Stracina na putu za Krivu Palanku), bio sam prijatno iznenađen čitavom galerijom historiskih portreta, naslikanih na severnom i južnom zidu prostora, koji odgovara narteksu crkve. Sa severnoga zida pozdravljali su nas likovi cara Uroša («Въ хѣ Бѣ блговѣрни црь Урошь») i kralja Vukašina («краси Влькашин»), a sa južnoga zida šest likova jedne stare srpske vlastelinske porodice. Svi su likovi tada imali natpise, koji su obeležavali njihova imena. Najistočniji lik predstavljao je kneginju Ozru («кнегыня Озра»), do koje stoji njen suprug knez Paskač («кнезь Паскачь»). Paskač drži rukom crkvu zajedno sa, po svojoj prilici, svojim sinom sevastokratorom Vlatkom («севастократоръ вьсе срьпске землѣ Владкѣ»), naslikanim odmah zapadno od njega. Pored Vlatka stoji njegova supruga Vladislava («севастократора Владислава»), a do Vladislave njihov sin Stefan («Стефанъ сынъ севастократора»), koji predstavlja najzapadniji lik u ovoj grupi. Između Paskača i Ozre stoji mali dečko Uglješa («сынъ севастократора Углеша» piše na njegovoj ogrlici).

Kada sam 9. juna 1925. god. ponova posetio ovu crkvu u Psaci, likovi su još stajali samo su bili znatno povređeni rukom bugarskih šovinista (za vreme neprijateljske okupacije 1916.—1918. godine), koja je, da bi utrla svaki trag srpskoga porekla, izgrela i sve natpise oko likova na severnom i južnom zidu.

U manastiru Hilandaru čuva se jedna hrisovulja (pod Br. 39), izdana «превазълубљеном и правоверном властелину цареву» Vlatku, koji beše sazidao crkvu sv. Nikole na svojoj baštini Psaci. Hrisovulja je iz god. 1358. i njome se odobrava, da se ova crkva u Psaci priloži Bogorodici Hilendarskoj¹⁾. To je sve, što znamo o Vlatku. Crkva u Psaci daje nam jedan podatak više o njemu. On se tu zove sevastokratorom. Kako se titula sevastokratora davala najprisnijim rođacima vladalačke kuće, to je Vlatko, koji je 1358. god. zove prosto «vlastelin», ovu titulu dobio nešto docnije, nesumnjivo, ženidbom sa kakvom princesom iz vladalačke kuće. I vlastelin cara Dušana, Dejan, beše dobio istu titulu sevastokratora posle svoje ženidbe sa Teodorom, sestrom Dušanovom. Sevastokratorica Vladislava, najverovatnije, pripada porodici kralja Vukašina, koji je tada upravo bio stvarni gospodar u srpskoj državi pored vladalačke figure na prestolu, oličene u caru Urošu. Urošu verni vlastelin Vlatko beše ovom ženidbom učvrstio svoj položaj u državi. Ime mlađega sina sevastokratorova

Uglješe upućuje nas donekle, da postavimo hipotezu o roditeljima Vladislave. Oduvek je običaj bio, da se deci daju imena njihovih predaka, a naročito onih, koji su uživali veliki ugled bilo svojim položajem, bilo svojim glasom. Vladislava je, dakle, mogla biti iz doma despota Uglješe, brata kralja Vukašina. Dok je stariji sin Vlatka i Vladislave dobio ime carevo »Stefan«, dotle je mlađi dobio ime svoga deda, moćnoga despota Uglješe. Despot Uglješa bio je u ono doba od vrlo velika uticaja u državi i ništa neobično ne bi bilo, da zet brata jednoga kralja dobije titulu sevastokratora.

O Vladislavi, nažalost, nije ostalo nikakva trađa u historiskim spomenicima. Isto tako ništa se ne zna ni o knezu Paskaču i o kneginji Ozri. I o starijem sinu Vlatkovom Stefanu nije nam ostalo nikakva pomena.

Mali Uglješa, sin sevastokratora Vlatka, spominje se za vlade despota Stevana. To je pozniji kesar Uglješa, gospodar Vranja, Inogošta i Preševa. Za vlade kralja Stevana Dečanskog bio je u Vranju neki knez Baldovin, koji tamo podiže crkvu sv. Nikole. Sin Baldovinov Maljušat priloži za vlade Dušanove ovu crkvu Hilandaru. 1380. god. Konstantin Dejanović prilaže Hilandaru neka sela u Vranju²⁾. Oko 1400. god. kesar Uglješa prilaže Hilandaru crkvu sv. Nikole u Vranju³⁾. Pošto Uglješa za svoju oblast veli, da je to njegova očevina, morale se između njega i Dejanovića postojati tesne srodničke sveze. Titulu kesara on je mogao dobiti za vlade cara Uroša i kralja Vukašina, pošto se pod knezom Lazarem i despotom Stevanom takve titule nisu više davale. On se držao despota Stevana i spominje se 1402. god. pri povratku despota Stevana iz bitke kod Angore; 1410. na ladama, kojima je despot Stevan iz Carigrada putovao vojvodi Mirči u Vlašku; 1412. pri pohodu Musinom na Novo Brdo⁴⁾. Jireček slutiti, da se Uglješa rodio oko 1359. godine i ako je doživeo 1423. god., mogao je tada imati 64 godine. Jedan njegov sin sahranjen je u crkvi manastira Ljubostinje i još danas stoji tamo grobna ploča, na kojoj se čita ime Stefana, sina kesara Uglješe⁵⁾.

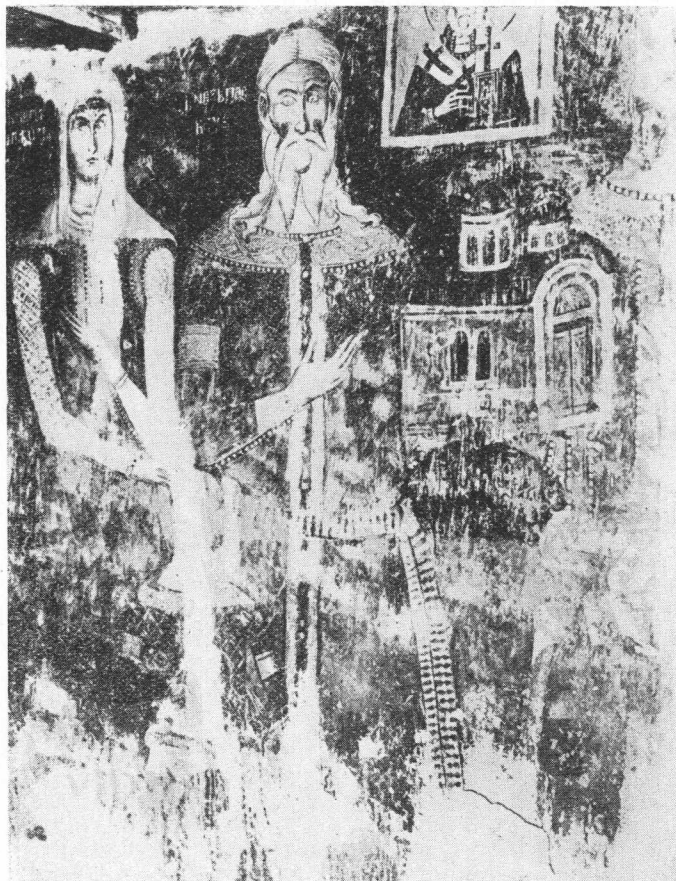
Portreti u Psaci nisu značajni samo kao prilozi poznavanju jedne stare vlastelinske porodice srpske. Oni nam pružaju i dragocene podatke za studiju kostima u srednjovekovnoj Srbiji. Oni će uvek u podjednakoj meri zanimati i jednoga povesničara i jednoga etnografa. **Dr. Vlad. R. Petković.**

²⁾ Ibidem, str. 457.

³⁾ Ibidem, str. 460. Jireček povelju Uglješinu stavlja u 1423. god.: Staat und Gesellschaft im mittelalt. Serbien IV., str. 14.

⁴⁾ K. Jireček o. s. IV, str. 14.

⁵⁾ L. Stojanović, Stari srpski zapisi i natpisi I., str. 65. No. 203.

Psarades. Knez Paskač, knežinja Ozra, Uglješa, sin sebastokratorov

Psarades. Sebastokrator Vlatko, sebastokratorica Vladislava, Stefan, sin sebastokratorov